

Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid

Inspiratiegids

Het belang van gemeentelijke regie op gezinsgericht werken aan taal

Colofon

Inspiratiegids Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid

Uitgavejaar: 2026

Deze inspiratiegids is tot stand gekomen in opdracht van **Stichting Lezen, Stichting Lezen en Schrijven, KB, nationale bibliotheek** en is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het **Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)**.

Redactie & projectteam Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid:
Boudewijn van der Lecq - Stichting Lezen
Saskia ten Houten - Stichting Lezen en Schrijven
Marijke Bos - Stichting Lezen
Tijske de Zeeuw - Stichting Lezen en Schrijven
Karien van Buuren - KB, nationale bibliotheek

Met dank aan de geïnterviewden:
Tom Adriaanse - Gemeente Rotterdam
Ancella de Heer - Bibliotheek Rotterdam
Maarten Keppel - Stadkamer Zwolle
Nynke Dijkstra - Gemeente Zwolle
Tanja Seldenthuis - Gemeente Heerlen
Miriam Jennekens - SCHUNCK Heerlen
Rianne Vleugels - GGD Zuid-Limburg / Trendbreuk

Tekst: Hermien Lankhorst
Vormgeving: Koduijn
Fotografie: Annemarie Terhell, Pexels & Pixabay

© 2026
Stichting Lezen en Stichting Lezen en Schrijven

Niets uit deze publicatie mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Meer informatie: www.gezinsaanpak.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding en leeswijzer	7
De Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid	9
1. De Gezinsaanpak als sleutel	13
2. Praktijkvoorbeeld: Rotterdam ‘Gemeente en bibliotheek zijn gelijkwaardige partners met verschillende rollen’	17
3. Praktijkvoorbeeld: Zwolle ‘Je kunt niet alles oplossen met wéér een nieuwe activiteit’	23
4. Praktijkvoorbeeld: Heerlen ‘We zijn de boel bij elkaar aan het mozaïeken’	29
5. Samenwerking en rolverdeling	35
6. Stappenplan en kennisbank	39
Monitor Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid	43
Aan de slag!	

Voorwoord

Om goed mee te kunnen komen in onze samenleving zijn sterke basisvaardigheden heel belangrijk. Deze basisvaardigheden, zoals lezen, schrijven, rekenen en omgaan met computers en smartphones, heeft iedereen dagelijks nodig: overal waar je komt moet je borden lezen, formulieren invullen of apps gebruiken. Bovendien wordt het begrijpen en op waarde kunnen schatten van informatie steeds belangrijker door ontwikkelingen zoals de verspreiding van nepnieuws en de opkomst van AI.

Terwijl we weten hoe belangrijk sterke basisvaardigheden zijn, zien we ook dat zo'n drie miljoen mensen in Nederland moeite heeft met die vaardigheden. Dit zorgt voor grote uitdagingen op allerlei gebieden, zoals gezondheid en werk, zowel voor mensen zelf als voor de samenleving als geheel. Er wordt daarom veel ondernomen om basisvaardigheden te versterken: van leesbevorderingsprogramma's voor kinderen tot taallessen en training in digitale vaardigheden voor volwassenen.

Relatief nieuw in deze context is de aandacht voor de rol van ouders bij de taalontwikkeling van hun kinderen. De eerste 1000 dagen van een mensenleven zijn cruciaal voor de taalontwikkeling: achterstanden die dan worden opgelopen, zijn op latere leeftijd erg moeilijk in te halen. Ouders hebben veel invloed op de taalontwikkeling van hun jonge kind, maar niet alle ouders pakken die rol even makkelijk op, bijvoorbeeld omdat ze zelf moeite hebben met taal. De Gezinsaanpak, ook wel "gezinsgericht werken aan taal" genoemd, richt zich daarom op het ondersteunen van ouders bij het stevig invullen van die rol. Het doel hiervan is voorkomen dat taalproblemen van generatie op generatie worden doorgegeven. Hier ligt de sleutel van de aanpak van laaggeletterdheid.

De Gezinsaanpak bereikt de meeste mensen en is daarmee het meest effectief wanneer lokaal nauw wordt samengewerkt tussen relevante partijen. Denk hierbij aan de gemeente, de bibliotheek, de kinderopvang, de jeugdgezondheidszorg, welzijnsorganisaties en het onderwijs. Een goede aansturing van deze samenwerking door de gemeente is enorm belangrijk. De gemeente staat immers in verbinding met veel lokale partijen. Zo'n lokale samenwerking rond de Gezinsaanpak, aangestuurd door de gemeente, noemen we de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid.

Om gemeenten te ondersteunen en te stimuleren de regierol te nemen bij de Gezinsaanpak werd van 2020 tot eind 2025 een project uitgevoerd met dezelfde naam: Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid. Dit project was een opdracht van het Ministerie van OCW, uitgevoerd door Stichting Lezen (als penvoerder), Stichting Lezen en Schrijven, KB, nationale bibliotheek en in een wat later stadium SPN (Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland). De VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en de VOB (Vereniging Openbare Bibliotheken) zijn tijdens het project nauw betrokken geweest.

De werkwijze die werd ontwikkeld is in de loop van het project uitgerold in zo'n 45 gemeenten. Alle informatie over die werkwijze is verzameld op de website www.gezinsaanpak.nl.

Deze inspiratiegids is ontwikkeld om iets tastbaars te bieden aan gemeenten. Zij kunnen deze gids gebruiken bij het informeren en inspireren van hun eigen medewerkers en bestuurders over het belang en de werkwijze van de Gezinsaanpak. Natuurlijk kunnen gemeenten deze gids ook delen met hun lokale partners.

De aanpak van drie gemeenten staat centraal in deze publicatie, namelijk die van Rotterdam, Zwolle en Heerlen. De ervaringen die in deze gemeenten zijn opgedaan helpen anderen om hun eigen Gezinsaanpak vorm te geven. Ook al is elke gemeente uniek, de uitdagingen waar Rotterdam, Zwolle en Heerlen mee te maken hadden zullen herkenbaar zijn voor anderen. De oplossingen die zij hebben gevonden, kunnen houvast bieden om overal in Nederland een succesvolle Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid neer te zetten.

Wij wensen jullie veel succes met jullie Gezinsaanpak!

Tamar van Gelder,
directeur-bestuurder Stichting Lezen

Hanneke Propitius,
directeur-bestuurder Stichting Lezen en Schrijven

Ronald Huizer,
lid directieteam KB, nationale bibliotheek, portefeuille Lezen en Digitale geletterdheid

Bernard Fransen,
voorzitter Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland

Klaas Gravesteijn,
directeur Vereniging van Openbare Bibliotheken

Inleiding en leeswijzer

De drempelwereld

Visc flot after themo uuatare

Het is best lastig als je iets leest dat je niet begrijpt. Misschien kun je wel een woord raden, als je weet dat dit zinnetje in het Oud Nederlands is geschreven en uit de 9e eeuw stamt. Wanneer je hoort dat het 'Een vis dreef over het water' betekent, dan ga je vast meer woorden herkennen. Maar echt makkelijk wordt het niet.

Stel je voor dat alle tekst die je dagelijks tegenkomt zo raadselachtig is. Je herkent wel het een en ander, maar echt goed begrijpen wat er staat, dat lukt niet. Wat kom je dan veel drempels tegen. Het feit dat je deze inspiratiegids aan het lezen bent, betekent waarschijnlijk dat je meestal geen last hebt van dit soort drempels. Maar miljoenen mensen in Nederland lopen er elke dag weer tegen op.

De Gezinsaanpak legt de link

Dat een goede beheersing van het Nederlands een voorwaarde is om zonder problemen mee te doen in onze maatschappij, is iets waar we ons als samenleving steeds beter bewust van zijn. Hetzelfde geldt voor het feit dat veel mensen in Nederland dat taalniveau niet halen.

Er bestaan daarom allerlei initiatieven en programma's gericht op het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen en jongeren (zie kader). Het doel: zorgen dat zij uitgroeien tot volwassenen die een voldoende taalniveau hebben om mee te kunnen doen in onze maatschappij. Daarnaast zijn er projecten en instanties die volwassenen die moeite hebben met basisvaardigheden helpen om hun taalniveau te verbeteren.

Terwijl de initiatieven voor kinderen, jongeren en volwassen zeker impact hebben, blijken sommige taaldrempels hardnekkig. Daarom is de Gezinsaanpak zo belangrijk. Omdat de Gezinsaanpak zich richt op een specifieke groep volwassenen, namelijk ouders van jonge kinderen, legt zij een link tussen initiatieven voor verschillende doelgroepen. Met deze focus probeert de Gezinsaanpak het doorgeven van taalproblematiek van ouders op hun kinderen te voorkomen.

De leesbevorderingsprogramma's **BoekStart** en de **Bibliotheek op school** van Stichting Lezen en de KB, nationale bibliotheek, spelen een belangrijke rol in het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen en jongeren. De programma's worden uitgevoerd door de bibliotheken in samenwerking met het onderwijs, de kinderopvang en de jeugdgezondheidszorg. De nieuwe bibliotheekwet (Wsob), die waarschijnlijk vanaf 1 januari 2027 van kracht zal zijn, voorziet in een structurele financiering van de lokale samenwerking tussen scholen en bibliotheken, zoals binnen deze leesbevorderingsprogramma's.

Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk is meer te lezen over taalproblematiek en over de sleutelrol die de Gezinsaanpak kan spelen in het werken aan oplossingen. Vervolgens komen gemeentelijke beleidsadviseurs en medewerkers van kernpartners van de Gezinsaanpak in Rotterdam, Zwolle en Heerlen aan het woord. In gesprek met hen wordt gekeken waar zij bij de ontwikkeling van deze aanpak tegenaan liepen, hoe zij kansen hebben aangegrepen en problemen hebben opgelost. Daarna volgt een hoofdstuk over het vormgeven van de samenwerking en de rolverdeling tussen partners binnen de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid. Vervolgens komen de belangrijkste opbrengsten aan bod die houvast geven bij de aanpak, waaronder het stappenplan en de kennisbank.

De Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid

Binnen een gemeente bestaan veel verschillende partijen en organisaties die met kinderen, volwassenen en gezinnen werken en die relevant zijn voor de Gezinsaanpak. Denk hierbij aan de bibliotheek, welzijnsorganisaties, onderwijs, kinderopvang en jeugdzorg, maar ook aan bijvoorbeeld buurt- en wijkcentra en vrijwilligersorganisaties. Bovendien raakt de Gezinsaanpak aan veel verschillende gemeentelijke domeinen en thema's zoals armoede, schulden, onderwijsachterstanden, werkloosheid en zelfredzaamheid.

In elke gemeente vinden al activiteiten plaats die gericht zijn op het ondersteunen van ouders bij het stimuleren van de taalontwikkeling van hun kinderen en het verbeteren van hun eigen basisvaardigheden. Voorbeelden hiervan zijn de BoekStartcoach en de VoorleesExpress (zie kader).

De **VoorleesExpress** is een programma waarbij 20 weken lang een vrijwilliger bij gezinnen thuis komt om samen met kinderen te lezen, taalspelletjes te doen en de ouders daarbij te betrekken. Zo kunnen ouders na het vertrek van de vrijwilliger met deze taalgewoontes verdergaan.

Om al deze partijen, activiteiten en gemeentelijke thema's goed op elkaar af te stemmen, is een stevige regie nodig. Op deze manier groeien losse initiatieven uit tot een samenhangende aanpak. Zo versterken organisaties elkaar en hebben we meer impact bij de ondersteuning van gezinnen.

De gemeentelijke organisatie is bij uitstek de partij die deze aansturende en regisserende rol kan

spelen. Wanneer de gemeente die regierol pakt, zorgt ze ervoor dat alle betrokken organisaties dezelfde taal spreken, toewerken naar de gezamenlijke doelen en elkaars inzet versterken. De gemeente fungeert als spil die organisaties samenbrengt en de aanpak borgt.

Met dit uitgangspunt is in 2020 het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid gestart. Dit project werd in opdracht van het ministerie van OCW uitgevoerd door Stichting Lezen (als penvoerder), Stichting Lezen en Schrijven, de KB, nationale bibliotheek en in een wat later stadium de SPN (samenwerkende provinciale bibliotheekorganisaties). De VNG is hier ook nauw bij betrokken geweest.

Het project vond plaats binnen de context van Tel mee met Taal (zie kader). Bovendien werd binnen het project de aansluiting gezocht met andere (landelijke) programma's, zoals Kansrijke Start, het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) en de Gelijke Kansen Alliantie (GKA).

Het landelijk actieprogramma **Tel mee met Taal** was een initiatief van de ministeries van OCW, VWS, SZW en BZK, dat liep van 2016 tot 2025. Het programma was gericht op het verbeteren van de basisvaardigheden van Nederlanders, met initiatieven op het gebied van leesbevordering en het tegengaan van laaggeletterdheid. De uitvoering van deze initiatieven lag bij een breed scala aan partijen, waaronder gemeenten, het onderwijs, bibliotheken en taalaanbieders.

Eind 2025 liep de projectperiode af. Op dat moment hadden zo'n 45 gemeenten deelgenomen aan het project, samen met hun lokale partners. Tijdens het project is in verschillende fasen in deze gemeenten een aanpak ontwikkeld, getoetst, aangescherpt en uitgerold. De opbrengst van het project is een concrete werkwijze in de vorm van een stappenplan, verschillende instrumenten, een kennisbank, aansprekende praktijkvoorbeelden en een monitor. Dit alles is te vinden op de website www.gezinsaanpak.nl.

Voor wie is deze inspiratiegids

Zo'n 45 gemeenten hebben meegedaan aan het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid. De praktijkverhalen van drie van hen staan centraal in deze inspiratiegids: Rotterdam, Zwolle en Heerlen. Hun ervaringen geven inspiratie en handvatten om aan de slag te gaan of blijven met de Gezinsaanpak.

Deze inspiratiegids is dan ook geschreven voor iedereen die meer wil (of zou moeten) weten over de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid. We richten ons in het bijzonder op gemeentelijke beleidsadviseurs of bestuurders die werken op thema's die raken aan de Gezinsaanpak. Denk bijvoorbeeld aan onderwerpen als kansengelijkheid, armoedebestrijding, jeugdbeleid, onderwijs en de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Ook binnen domeinen als Wonen en Sport liggen er kansen om vanuit een integrale aanpak gezinsgericht te werken aan basisvaardigheden.

Daarnaast zijn er lokaal veel andere partijen betrokken bij de Gezinsaanpak, van bibliotheken tot welzijnsorganisaties. Ook voor hen kan deze gids inspirerend zijn. Datzelfde geldt voor medewerkers en bestuurders van landelijke organisaties, zoals de VNG, Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB) en de ministeries van OCW en SZW.

1. De Gezinsaanpak als sleutel

Taaldrempels

Moeite hebben met basisvaardigheden zoals taal, rekenen en omgaan met de computer, heeft veel impact op het dagelijks leven van individuen en op de maatschappij als geheel. Om te beginnen een aantal cijfers¹: het aantal mensen in Nederland tussen 16 en 75 jaar dat moeite heeft met taal en/of rekenen, komt uit op zo'n 3 miljoen. Dat is ongeveer 1 op de 5 volwassenen. Iets minder dan de helft van deze groep heeft Nederlands als moedertaal. Iets meer dan de helft van deze groep, werkt. Van deze 3 miljoen mensen is 1 op de 8 de ouder van een minderjarig kind.

Doordat ze moeite hebben met basisvaardigheden, lopen deze mensen constant op tegen dezelfde taaldrempels. Daardoor kunnen zij minder goed meedoen met de samenleving. Onvoldoende taalvaardigheid kan bijvoorbeeld het vinden van een baan in de weg zitten. Ook is omgaan met geld vaak erg lastig, net als het regelen van zaken rond gezondheid of het aanvragen van toeslagen.

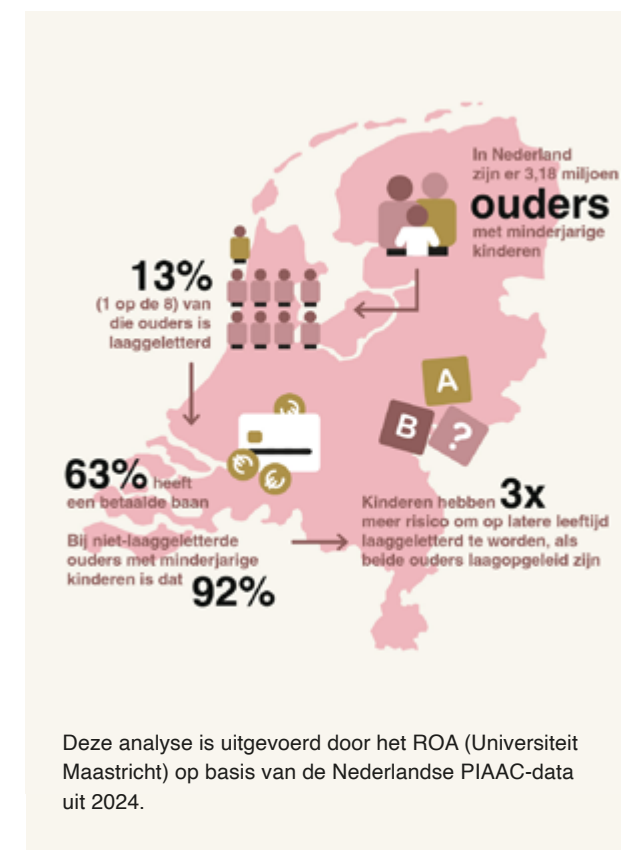
Omdat de groep die moeite heeft met basisvaardigheden zo groot is, zijn er ook gevolgen voor de maatschappij als geheel. Taalproblemen kunnen bijvoorbeeld leiden tot meer aanspraak op publieke voorzieningen, zoals de gezondheidszorg en het sociale vangnet. Met minder drempels kunnen meer mensen meedoen aan de samenleving, wat bovendien een positieve impact heeft op het gevoel van samenhang en verbondenheid in onze maatschappij.

Genoeg reden dus om basisvaardigheden te willen versterken. De Gezinsaanpak speelt hierbij een belangrijke rol.

Waarom de Gezinsaanpak zo belangrijk is

Een pasgeboren baby kan niet veel meer dan huilen, eten, poepen en slapen. We staan niet altijd stil bij wat een kind in de eerste levensjaren leert, maar als je er even over nadenkt, dan blijf je verwonderd achter. Wát een ongelooflijke ontwikkeling maken baby's door vanaf de geboorte.

Sommige zaken zijn heel duidelijk te zien, zoals een lichaam dat groeit en grove motoriek die verbetert.

1. De cijfers komen uit het Kennisblad Laaggeletterdheid 2025 en Kennisblad Gezin en basisvaardigheden van Stichting Lezen en Schrijven.

Van andere ontwikkelingen die volop gaande zijn, zie je minder direct bewijs omdat de processen voor het grootste deel plaatsvinden in een soort black box: de hersenen. Wat daar precies gebeurt, is nog lang niet volledig in kaart gebracht, maar wat we er al wel over weten is indrukwekkend. Er wordt een complex netwerk van verbindingen aangelegd dat de basis vormt voor onder meer het vermogen om te denken en taal te gebruiken.

Omdat we meestal niet direct zien wat de invloed is van de omgeving op wat er in de hersenen gebeurt, kan het lijken alsof die taalontwikkeling vanzelf gaat. Maar dat is niet het geval. Deze ontwikkeling moet gestimuleerd worden om goed te verlopen. In andere woorden: voor een goede taalontwikkeling is het belangrijk dat kinderen vanaf - of zelfs al voor de geboorte - worden ondergedompeld in een rijk taalbad: praten, voorlezen, zingen, wijzen en lachen. Hoe rijker het contact en de communicatie is, des te beter.

In deze vroege kindertijd spelen ouders een cruciale rol, omdat zij de meeste talige interactie hebben met hun kind. De taal die zij bieden, heeft impact op hoe kinderen zich ontwikkelen. Sommige ouders pakken die rol als vanzelfsprekend op. Wellicht omdat ze er voorbeelden van hebben gezien in hun omgeving, het zo van huis uit hebben meegekregen of zich er zelf bewust in hebben verdiept. Andere ouders hebben misschien minder kennis en vaardigheden of zijn door omstandigheden minder goed in staat om zich heel actief met die taalontwikkeling bezig te houden.

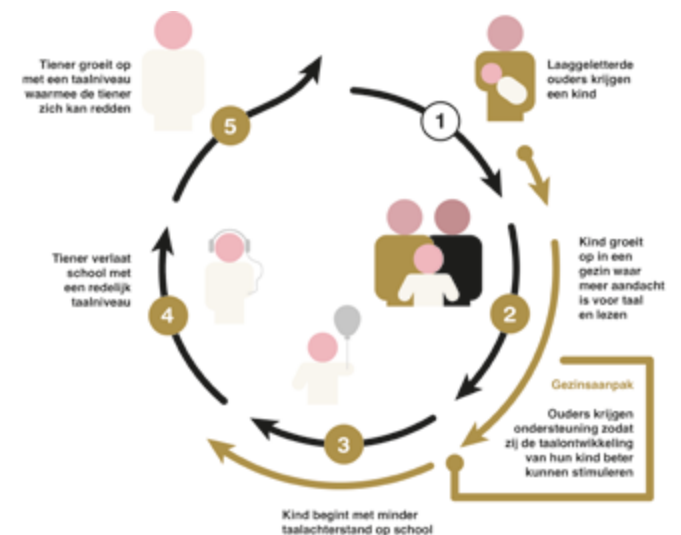
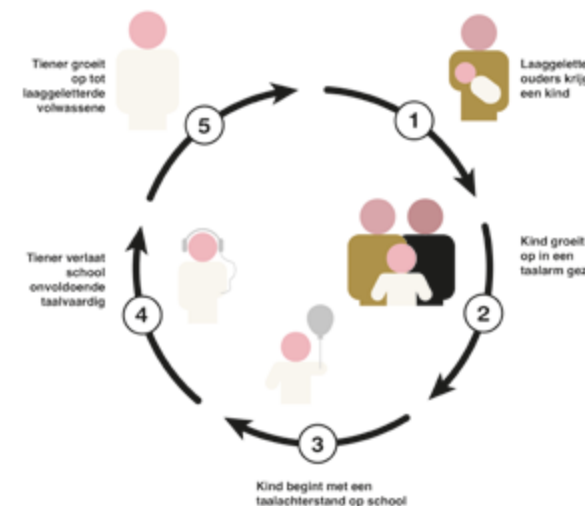
Wanneer ouders deze “taalopvoedersrol” niet zo goed oppakken, loopt een kind het risico om achter te lopen in de taalontwikkeling. Dat kan ertoe leiden dat een kind aan het basisonderwijs begint met een taalachterstand, die later niet makkelijk is in te halen. Zo bestaat er een grote kans dat de achterstand blijft en een kind opgroeit tot een volwassene die moeite heeft met basisvaardigheden.

Iets meer dan de helft van de mensen met taalproblemen heeft Nederlands niet als moedertaal (NT2). **Opgroeien in een meertalige context** heeft voor- en nadelen. Het is niet vanzelfsprekend dat kinderen met een meertalige achtergrond taalproblemen ontwikkelen. Wanneer in de eerste levensjaren een goede taalbasis wordt gelegd, in welke taal dan ook, kan hier met de juiste aandacht en blootstelling het Nederlands bovenop worden geleerd. Dit vraagt wel het een en ander aan tijd en kennis bij ouders en professionals.

Verder lezen: **Lezen in beeld - meertaligheid in het onderwijs, Stichting Lezen (2025).**

Wanneer hij zelf kinderen krijgt, geeft hij in veel gevallen z'n moeite met taal ook weer door aan de volgende generatie.

Deze intergenerationele overdracht van taalproblemen noemen we de cyclus van laaggeletterdheid. De Gezinsaanpak is erop gericht deze cyclus te doorbreken: door kinderen op te laten groeien in een taalrijke (thuis)omgeving worden hun maatschappelijke en persoonlijke kansen groter.

Het doorbreken van de cyclus van laaggeletterdheid focust op drie centrale punten:

- ouders bewust maken van hun rol bij de taalontwikkeling van hun kinderen, vooral wanneer kinderen nog heel jong zijn (0 tot 6 jaar);
- ouders handvatten geven zodat ze de taalontwikkeling van hun kinderen beter kunnen stimuleren;
- ouders stimuleren ook met hun eigen basisvaardigheden aan de slag te gaan, zodat ze met meer vaardigheid en zelfvertrouwen taalopvoeder worden.

Het is duidelijk dat de Gezinsaanpak niet door slechts één partij kan worden uitgevoerd: er zijn lokaal organisaties in verschillende domeinen nodig om tot een aanpak te komen die op effectieve manier de juiste gezinnen bereikt. Deze partijen goed bij elkaar brengen en aansturen kan het beste door de gemeente worden gedaan.

Zo'n lokale samenwerking met de gemeente in de rol van regisseur, vormt de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid.

Hierna volgen praktijkvoorbeelden van de gemeente Rotterdam, Zwolle en Heerlen die aan de slag zijn gegaan met deze aanpak.

‘De Verandertheorie dwong ons een stip op de horizon te zetten en het terug te brengen naar realistische en kleinere stappen.’

Ancella de Heer, programmamanager taal bij Bibliotheek Rotterdam

2. Rotterdam

‘Gemeente en bibliotheek zijn gelijkwaardige partners met verschillende rollen’

Bij het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV, zie kader) denk je misschien niet meteen aan een vader die met z’n speekselbelletjes blazende baby op schoot liedjes zingt uit *De dikste billen van het hele land*. Toch is deze associatie niet zo vergezocht. De taalontwikkeling van jonge kinderen en de rol die ouders daarbij spelen passen namelijk heel goed bij de lokale invulling van het NPLV.

Het **Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid** richt zich op twintig gebieden binnen Nederlandse gemeenten waar sprake is van een stapeling van problemen op het vlak van onder andere armoede, gezondheid en wonen. Het NPLV heeft als doel om met een groot aantal stevige interventies, die in samenhang worden ingezet, de leefbaarheid en veiligheid van deze gebieden structureel te verbeteren. Rotterdam-Zuid is zo’n gebied. In 2011 begon daar het NPLV, met een lokale versie genaamd Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ). Aandacht voor taal is niet in alle NPLV-gemeenten een onderdeel van de aanpak. Het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid heeft in zijn laatste fase nadrukkelijk de verbinding gezocht met een aantal NPLV-gemeenten om de verbinding tussen taal, gezin, leefbaarheid en veiligheid te leggen.

Verder lezen: www.leefbaarenveilig.nl.

Om die reden is in de laatste fase van het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid gefocust op gemeenten die de combinatie wilden maken tussen de geletterdheid in gezinnen en het NPLV. Ook in Rotterdam-Zuid, om precies te zijn in de wijk Lombardijen, ging men hiermee aan de slag.

Het verhaal van Rotterdam begint echter niet *op Zuid*, maar in een ander deel van de stad, ten noorden van de Nieuwe Maas, in Crooswijk. Daar werd een netwerkaanpak rond gezinnen ontwikkeld die als voorbeeld zou dienen voor de samenwerking met het NPLV.

Taal als middel

Taal staat in heel Rotterdam hoog op de agenda. Er is zelfs een wethouder die expliciet het onderwerp Taal in haar portefeuille heeft. En zoals past bij de Rotterdamse cultuur, wordt taal heel praktisch benaderd. “We zien taal echt als middel, niet als doel op zich,” vertelt Tom Adriaanse, beleidsadviseur taal bij de gemeente. “Dus er zijn collega’s die zich bezighouden met taal en werk, taal en gezin, taal en gezondheid en ikzelf leg de link tussen taal en geld.”

“Binnen de bibliotheek werken we veel samen met deze beleidsadviseurs,” zegt Ancella de Heer, programmamanager taal bij Bibliotheek Rotterdam. “De bibliotheek heeft natuurlijk een groot aanbod op het gebied van taal en leesbevordering, zowel voor kinderen als volwassenen. We hadden al regelmatig gesprekken met onze collega’s bij de gemeente over de raakvlakken die we zagen en vroegen ons af of we niet meer konden doen op het gebied van taal rond het gezin.”

Toen in 2023 binnen het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid weer een nieuwe fase startte kwam dat in Rotterdam heel goed uit. “We zagen dit als onze kans, onze stok achter de deur om samen werk te maken van de Gezinsaanpak in Rotterdam,” vertelt Ancella.

Ambities

De start liep voorspoedig, maar het was nog wel even zoeken naar hoe groot of klein ze konden denken. “Aanvankelijk hadden we enorme ambities,” zegt Ancella, “we waren zó enthousiast! We hadden in ons hoofd dat we meteen met de hele stad aan de slag zouden gaan. Toen maakten we een Verandertheorie (zie kader) die ons dwong om een stip op de horizon te zetten en het dan terug te brengen naar realistische en dus ook kleinere stappen.”

En zo kozen ze ervoor om niet Rotterdam-breed te beginnen, maar in één wijk: Crooswijk.

Binnen het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid hebben veel gemeenten gebruik gemaakt van een **Verandertheorie**. De Verandertheorie biedt houvast bij het vertalen van doelen in een concreet plan van aanpak. Een sterk aspect van de Verandertheorie is dat het uitgaat van wat je wilt bereiken en daarvanuit terug redeneert. Zo kun je heel goed bepalen waar je wel én niet in moet investeren: het dwingt de partners tot het maken van keuzes.

Het opstellen van een Verandertheorie met partners is niet alleen inhoudelijk waardevol, maar ook procesmatig: het zorgt dat partners elkaar leren kennen, inzicht krijgen in elkaars werk en gezamenlijk eigenaarschap voelen.

“Crooswijk is een combinatie van een oude volksbuurt en een rijker gedeelte,” legt Tom uit. “Dat geeft soms een vertekend beeld, want op veel vlakken zijn de statistieken niet zo slecht. Maar er zitten grote verschillen binnen die wijk, met veel gezinnen die echt hulp kunnen gebruiken. Daarom werd er voor deze gezinnen in Crooswijk al veel georganiseerd.”

In Rotterdam heeft het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) de opdracht om per gebied (zoals Rotterdam haar stadsdelen noemt) een *netwerk jonge kind* te coördineren. In dat netwerk zitten relevante partners voor de Gezinsaanpak, zoals welzijnsorganisaties en kinderopvang. Dat netwerk jonge kind bestond ook al in het gebied Kralingen-Crooswijk.

“Om die reden besloten we om niet veel nieuws te ontwikkelen,” zegt Ancella, “maar hebben we de aansluiting gezocht bij dat bestaande netwerk en gekeken of het thema ‘taal voor het hele gezin’ een aanvulling kon zijn op wat er al gebeurde. De netwerkcoördinator van het CJG was ontzettend enthousiast. Zij heeft van ‘taal’ het thema van dat jaar gemaakt voor het hele netwerk.”

De gekozen benadering werkte goed, merkten ze in Rotterdam. “Onze expertise op taal past uitstekend bij het bestaande netwerk,” geeft Ancella aan. “We kunnen elkaar binnen dat netwerk versterken en het heeft ons waardevolle relaties opgeleverd.”

De rolverdeling

De samenwerking tussen de gemeente en bibliotheek was een belangrijke motor achter dit succes. “De gemeente en bibliotheek hebben het samen goed opgepakt, als gelijkwaardige partners met verschillende rollen,” vertelt Tom. “Formeel is de gemeente het aanspreekpunt van de Gezinsaanpak. Wij coördineren de aanpak, nodigen andere partijen uit en zoeken aansluiting bij andere netwerken.”

“De bibliotheek pakt een meer uitvoerende rol,” vult Ancella aan. “We zijn bij de Gezinsaanpak echt aan de slag gegaan als kartrekker. En we waren op andere thema’s natuurlijk ook al een partner in de wijken waardoor we op wijkniveau ook bij de Gezinsaanpak vrij gemakkelijk optrekken met andere organisaties.”

‘Formeel is de gemeente het aanspreekpunt van de Gezinsaanpak. Wij coördineren de aanpak, nodigen andere partijen uit en zoeken aansluiting bij andere netwerken.’

Tom Adriaanse, beleidsadviseur taal bij gemeente Rotterdam

De netwerkaanpak

Die eerste periode van de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid begonnen ze in Crooswijk met het organiseren van verschillende bijeenkomsten voor de partners uit het netwerk. “In een van die bijeenkomsten hebben we samen een visie op de Gezinsaanpak geformuleerd waar iedereen zich aan heeft gecommitteerd,” zegt Ancella. “Dat betekent dat we ons allemaal binnen onze eigen organisaties inzetten voor de taalvaardigheid van het hele gezin, op een manier die past bij wat we als organisaties al deden.”

“Daarnaast vonden we het belangrijk dat alle organisaties dezelfde boodschap over taal zouden uitdragen,” vertelt Ancella. “Zo zorgen we ervoor dat ouders niet op bijvoorbeeld het consultatiebureau andere adviezen krijgen dan bij de kinderopvang. Over meertaligheid hebben we een grote bijeenkomst georganiseerd voor professionals zodat zij de juiste informatie hadden en op basis daarvan ouders konden informeren. Bovendien hebben we een toolkit voor professionals gemaakt met

informatie over relevant aanbod en tips over verschillende onderwerpen.”

“Er stond binnen redelijk korte tijd echt iets moois,” zegt Ancella. “Nu zijn we vooral bezig om dat te onderhouden. We komen eens in de zoveel tijd bij elkaar om te overleggen. Dan bespreken we hoeveel gezinnen er worden bereikt en welke behoeften er zijn. Maar het is ook belangrijk om alle individuele organisaties scherp te houden: zijn jullie nog bezig met de speerpunten uit de Gezinsaanpak en ben je daar ook alert op binnen je eigen organisatie?”

De stevige benadering van NPRZ

De Rotterdamse versie van het NPLV, genaamd Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ), begon al in 2011 en heeft een looptijd van maar liefst twintig jaar. Het doel? Rotterdam-Zuid omhoogtrekken naar het gemiddelde van een grote stad. “Het zat daar echt ver onder als je bijvoorbeeld kijkt naar armoedecijfers en schoolresultaten,” vertelt Tom. “Er lag dus een grote opgave en daarom is NPRZ ook zo’n breed en stevig programma.”

“Toen we met de Gezinsaanpak aan de slag wilden in Rotterdam-Zuid, is Tom aangehaakt,” zegt Ancella, “want hij is de link tussen het gemeentelijke beleidsteam taal en NPRZ. Hij koppelde ons aan de collega’s van NPRZ.”

“We wilden kijken hoe er binnen NPRZ meer aandacht kon gaan naar taal in het gezin en de rol van ouders bij de taalopvoeding. Daarbij was het voor ons ook belangrijk om meer ouders toe te leiden naar het juiste aanbod om hun eigen taalniveau te verbeteren,” vertelt Tom. “Met partijen waar ik normaal ook al mee samenwerk, zoals Stichting Lezen en Schrijven en de bibliotheek, hebben we gekeken of we met een netwerksamenwerking, zoals die al in Crooswijk was opgezet, ook iets konden betekenen voor NPRZ.”

Op de juiste plek inhaken

Vanwege de enorme omvang van NPRZ, met deelprojecten op het gebied van allerlei verschillende terreinen, was het extra belangrijk om goed te kijken op welk punt de Gezinsaanpak precies kon inhaken. Dat punt werd gevonden bij de *jonge kind coördinator*. “In Rotterdam-Zuid heeft het NPRZ in elk deelgebied zo’n jonge kind coördinator aangesteld,” legt Tom uit, “ook in de wijk Lombardijen, waar wij ons nu met de Gezinsaanpak op richten.”

“Deze coördinator maakte ook een programmaplan, specifiek op het jonge kind gericht,” vertelt Ancella. “Daarinnen stond taalvaardigheid al hoog op de agenda. We merkten dus dat ook hier al veel was waar we op konden aansluiten en dat we elkaar konden aanvullen en versterken.”

“Als gemeente hebben we samen met de collega’s van Stichting Lezen en Schrijven, de bibliotheek en natuurlijk NPRZ een Verandertheorie opgesteld om inzichtelijk te krijgen waar we met z’n allen aan wilden werken,” vertelt Tom. “Probiblio, de provinciale ondersteuningsinstelling voor bibliotheken (POI, zie kader) heeft ons daarbij begeleid.”

In Nederland bestaat er op provinciaal niveau een netwerk van negen **provinciale ondersteuningsinstellingen** (POI’s) die lokale bibliotheken ondersteuning bieden in hun werk. POI’s vormen een link tussen landelijke ontwikkelingen en beleid in de bibliotheeksector die lokaal moeten worden uitgevoerd.

‘We vinden het belangrijk dat alle organisaties naar buiten toe dezelfde boodschap over taal uitdragen.’

Ancella de Heer, programmamanager taal bij Bibliotheek Rotterdam

Toegevoegde waarde

Om van de samenwerking met NPRZ een succes te maken, was het belangrijk de context goed te kennen, geeft Ancella aan. “Er wordt daar al heel lang, heel hard gewerkt. Dat is goed te merken. Juist omdat er al zoveel gebeurt, is het van groot belang om te zorgen dat je geen dingen dubbel doet. Vanuit het NPRZ vroegen ze ons om heel goed aan te geven wat we kwamen brengen. Het was voor hen belangrijk dat we niet de intentie hadden iets over te nemen, maar echt iets wilden toevoegen.”

“De Rotterdamse cultuur is in het algemeen al vrij resultaatgericht,” vult Tom aan, “maar dat zie je extra sterk terug in Rotterdam-Zuid. Het NPRZ heeft natuurlijk een enorme opgave en ook al lijkt een looptijd van twintig jaar lang, ook die periode is op een gegeven moment echt voorbij. De netwerkaanpak die goed werkt in Crooswijk gebruiken we nu ook in Lombardijen, maar met nog meer aandacht voor concrete acties en resultaten.”

Het stappenplan

“De gemeente en bibliotheek proberen in Lombardijen het stappenplan van Crooswijk aan te houden, aangepast aan de nieuwe wijk,” vertelt Ancella. “Net als in Crooswijk sluiten we aan bij een bestaand netwerk waar al enthousiasme en toewijding zit. We willen ook in Lombardijen bij

verschillende bijeenkomsten voor professionals aandacht besteden aan de Gezinsaanpak. Daar zijn we al mee begonnen, want bij een recente bijeenkomst voor professionals over de brede ontwikkeling van kinderen hebben wij een presentatie gegeven over de Gezinsaanpak. Die werd goed ontvangen.”

“In 2026 beginnen we met een startbijeenkomst voor dezelfde groep professionals over taal en het gezin,” vertelt Tom. “Die bijeenkomst organiseren wij samen met de kartrekker van het CJG en willen we gebruiken om behoeften te peilen bij partners, kijken hoe we concreet dingen samen kunnen oppakken en hoe we contact kunnen blijven houden.”

“Verder kijken we nu of we, net als in Crooswijk, voor de professionals een toolkit kunnen inzetten en een sessie over meertaligheid kunnen organiseren,” geeft Ancella aan. “Maar we willen in Lombardijen een stap verder zetten. In 2026 organiseren we namelijk ook een ouder-kind middag voor ouders zelf. Daar willen we dus iets dichterbij op de gezinnen zitten, waar we in Crooswijk ons tot nu toe exclusief op de professionals hebben gericht.”

Voorbij Crooswijk en Lombardijen

Binnen één stad hebben Ancella, Tom en hun collega’s ervaring op kunnen doen met twee verschillende wijken. Eentje mét en eentje zonder het NPLV. Er bestaan verschillen in benadering, maar dat zit vooral in de noodzaak om bij een NPLV-wijk nóg beter af te stemmen hoe en waar je kunt aansluiten op bestaande netwerken en initiatieven. Als je de juiste ingang weet te vinden, kan de aanwezigheid van het NPLV zeker een voordeel zijn, vinden Ancella en Tom: “Het NPRZ maakte het voor ons makkelijker om aan te sluiten op wat er allemaal al was.”

En hoe nu verder? Willen ze in Rotterdam de Gezinsaanpak ook in andere wijken gaan uitrollen?

Tom vertelt: “Het idee is natuurlijk om met de ervaring uit Crooswijk en Lombardijen een soort blauwdruk te creëren, zodat we de aanpak ook in andere wijken van Rotterdam-Zuid kunnen toepassen. De netwerken daar zijn vergelijkbaar, zeker omdat NPRZ daar ook wordt uitgevoerd. Deze aanpak verder verspreiden in Rotterdam, uiteindelijk zelfs overal in de stad, dat is wel de achterliggende gedachte.”

“We dromen ervan iets te ontwikkelen waarmee organisaties uit een wijk of uit een stadsdeel zelf aan de slag kunnen om de basisstructuur voor een Gezinsaanpak uit te zetten,” zegt Ancella. “We denken echter wel dat je een partij nodig hebt, bij voorkeur de gemeente, die dat coördineert of er op z’n minst een zwengel aan geeft. In Crooswijk zien we al dat je echt moet blijven inchecken om de motor draaiende te houden. Dat komt niet omdat het mensen niet interesseert, maar voor alle professionals is het iets extra’s. Vaak past het wel bij wat partners al doen, maar is het meestal wel iets boven op de taken die ze al hadden. Dat geldt ook voor de bibliotheek. Dus we willen in gesprek blijven met de gemeente over hoe we dit duurzaam kunnen vormgeven.”

‘Het idee is natuurlijk om met de ervaring uit Crooswijk en Lombardijen een soort blauwdruk te creëren, zodat we de aanpak ook in andere wijken van Rotterdam-Zuid kunnen toepassen.’

Tom Adriaanse, beleidsadviseur taal bij gemeente Rotterdam

‘Gedurende het proces werden we steeds meer bevestigd in het idee dat de Gezinsaanpak zelf geen project is, maar een manier van werken en een visie op wat je voor de stad wilt.’

Maarten Keppel, projectcoördinator en senior adviseur media- & taaleducatie bij Stadkamer Zwolle

3. Zwolle

‘Je kunt niet alles oplossen met wéér een nieuwe activiteit’

“Daar moeten we toch iets meer mee kunnen doen!” Het was een gedachte waar ze in Zwolle al een tijdje mee rondliepen. En ‘ze’, dat zijn Nynke Dijkstra, beleidsadviseur onderwijskansenbeleid bij de gemeente en Maarten Keppel, projectcoördinator en senior adviseur media- & taaleducatie bij Stadkamer Zwolle

“Ik had vaak gesprekken met een gemeentelijke collega basisvaardigheden waarin we steeds weer merkten hoeveel raakvlakken er waren tussen wat we allebei doen,” vertelt Nynke. “Daar moest een verbinding tussen te maken zijn, maar we wisten nog niet precies hoe. Totdat het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid voorbijkwam. Dat voelde voor ons als een kans om die link te leggen, in eerste instantie binnen de gemeentelijke organisatie zelf.”

Maar ook daarbuiten viel er genoeg aan elkaar te koppelen, geeft Maarten aan. “Bij Stadkamer zochten we een verbinding voor al die projecten en trajecten in Zwolle die eigenlijk veel met elkaar te maken hebben en elkaar inhoudelijk enorm zouden kunnen versterken, maar op dat moment nog grotendeels los van elkaar liepen. De Gezinsaanpak was een aanleiding om daar met elkaar over in gesprek te gaan.”

En dus zocht Nynke vanuit de gemeente contact met Maarten bij de bibliotheek om samen deel te nemen aan het project.

Het juiste begin

Hoewel er een duidelijk gevoel aanwezig was dat er allerlei mogelijkheden lagen voor een bredere samenwerking, was het in het begin even zoeken naar het beste startpunt. Het idee ontstond om bij

de deelname aan het project ook gemeente Kampen te betrekken. “Kort daarvoor was Stadkamer gefuseerd met Bibliotheek Kampen. Bovendien had de beleidsadviseur voor basisvaardigheden en onderwijsachterstandenbeleid in Kampen goed contact met mijn collega van basisvaardigheden,” vertelt Nynke.

“De Gezinsaanpak leek daardoor een mooie gelegenheid om die prille maar kansrijke samenwerking te versterken,” zegt Maarten. “In de beginfase van onze deelname aan het project bleek echter dat gemeente Kampen qua behoeften en inrichting zo anders was dan Zwolle, dat we de lokale processen toch weer hebben losgekoppeld.”

Het doel dat vervolgens werd gesteld was het organiseren van een bijeenkomst met alle Zwolse partners die relevant zijn voor de Gezinsaanpak. “Bij de Gezinsaanpak wil je vooral veel aan elkaar verbinden: organisaties, processen en activiteiten,” vertelt Nynke. “Werken aan bewustwording van de problematiek en een gevoel van urgentie om er gezamenlijk mee aan de slag te gaan is daarbij belangrijk. Dus het kiezen van een moment waarop we met alle relevante partners bij elkaar zouden zijn, leek ons een logische start en een concreet doel waar we naar toe konden werken binnen de tijd dat we aan het landelijke project deelnamen.”

“Die bijeenkomst zou het mogelijk maken de verschillen en overeenkomsten in visie en werkwijze op te halen en op basis daarvan verder te gaan,” geeft Maarten aan. “Met de gemeente en Stadkamer hadden we al gewerkt aan een Verandertheorie. We zagen de startbijeenkomst als een geschikt aftrapmoment om het verhaal van een brede integrale en interprofessionele aanpak te delen met

partners en dit samen te omarmen. Maar terwijl we bezig waren deze bijeenkomst te organiseren, merkten we dat de oorspronkelijk opgestelde Verandertheorie complexer was. Ons verhaal moest nog verder worden afgestemd en uitgewerkt. De bijeenkomst kwam eigenlijk te vroeg.”

Onder leiding van de POI Rijnbrink, gingen ze weer terug naar de tekentafel. “Rijnbrink hielp ons om opnieuw te beginnen met de Verandertheorie en meer te denken vanuit wat we op de lange termijn wilden bereiken,” vertelt Maarten. “De deelname aan het project leidde er in het begin toe dat de focus te veel lag bij het op korte termijn opleveren van een concreet resultaat. Gedurende het proces werden we steeds meer bevestigd in het idee dat de Gezinsaanpak zelf geen project is maar een manier van werken en een visie op wat je voor de stad wilt.”

“We waren in het begin ook gewoon heel enthousiast waardoor we snel dingen voor elkaar wilden krijgen,” geeft Nynke aan. “Nu zien we dat je er de tijd voor kunt nemen. Het netwerk versterken, verbindingen leggen, elkaar beter leren kennen, dat kost allemaal tijd. Het is zelfs een proces waar je nooit helemaal klaar mee bent. Dus in plaats van al heel snel in één keer met iedereen aan tafel te gaan zitten tijdens die bijeenkomst, doen we het nu andersom: we zijn begonnen met een klein groepje en dat breiden we langzaam uit.”

Focus op professionals

Een van de eerste uitbreidingen was de samenwerking met de welzijnsorganisatie Het Werkt Sociaal. “Het Werkt Sociaal verzorgt het welzijnswerk in wijken en organiseert ook activiteiten binnen de kinderopvang,” vertelt Maarten. “Zij bereiken dus de gezinnen die je met de Gezinsaanpak wilt ondersteunen. Zij komen ook achter de voordeur en dat is belangrijk om impact te hebben.”

‘We waren in het begin heel enthousiast waardoor we snel dingen voor elkaar wilden krijgen. Nu zien we dat je er de tijd voor kunt nemen.’

Nynke Dijkstra, beleidsadviseur onderwijskansenbeleid bij gemeente Zwolle

De gemeente, Stadkamer en Het Werkt Sociaal gingen verder met het format van de Verandertheorie en maakten er uiteindelijk drie: één voor ouders, één voor kinderen en één voor professionals, met één overkoepelende impactdoelstelling. “Vanuit onze maatschappelijke opdracht focussen we vaak op de primaire doelgroepen, zoals ouders of kinderen,” vertelt Maarten. “Maar de professionals van partnerorganisaties die werken met ouders en kinderen zijn ook een belangrijke groep. Het is zelfs de groep waar we de meest directe invloed op hebben. We zoeken in ons werk natuurlijk naar de manier om de grootste impact te hebben, dus kozen we ervoor binnen de Gezinsaanpak veel aandacht te schenken aan deze groep professionals.”

“Die focus op professionals gaf een heel aantal aanknopingspunten om aan de slag te gaan,” geeft Maarten aan. “Tijdens deelname aan het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid was duidelijk geworden dat we niet altijd goed zicht hadden op wat partners al deden op het gebied van de Gezinsaanpak. Daarom wilden we dat eerst beter in beeld krijgen.”

“Er liggen ook veel kansen als het gaat om het versterken van bewustwording over de problematiek en het verbeteren van de uitwisseling van kennis en informatie tussen professionals,” vertelt Maarten. “Onlangs vond er een themabijeenkomst plaats over taal, georganiseerd door een van de onderwijskoepels. Het doel was onder andere de

kennisontwikkeling van onderwijsprofessionals vergroten. Achteraf bleek dat Stadkamer, maar ook bijvoorbeeld het Taalpunt (zie kader), hier goed bij hadden kunnen aansluiten. Dit voorbeeld geeft aan dat er nog wel verbetering mogelijk is als het gaat om elkaar weten te vinden binnen het lokale netwerk.”

Veel gemeenten hebben zowel een Taalhuis als een of meerdere **Taalpunten**. Het Taalhuis is een samenwerkingsverband van partijen zoals de gemeente, bibliotheek, welzijnsorganisaties en taalaanbieders, gericht op de aanpak van basisvaardigheden. De fysieke ontmoetingsplek binnen het Taalhuis heet een Taalpunt en is vaak te vinden in een bibliotheek of wijkgebouw. Daar kunnen mensen terecht voor vragen en adviezen over het verbeteren van basisvaardigheden. Ook zijn er allerlei lees- en oefenmaterialen te vinden en worden er verschillende activiteiten georganiseerd, waaronder leesclubs en taalcafés.

Knooppunten

Er liggen in Zwolle dus nog genoeg kansen als het gaat om een bredere, integrale en interprofessionele aanpak voor taal en gezin. Wat betekent dit voor professionals die werken op het terrein van de Gezinsaanpak? “Het is belangrijk dat deze professionals de Gezinsaanpak zien als een onderdeel van hun taken en werkprocessen,” zegt Maarten. “Daarnaast werken we eraan dat professionals op de hoogte zijn van elkaars activiteiten. Want alleen als je weet wat de ander doet, kun je ook mensen naar dat aanbod van de ander doorverwijzen. Weet een professional in de kinderopvang over de VoorleesExpress?

En over het Taalpunt? We zagen dat er wel lijntjes lagen tussen organisaties, maar dan vaak nog niet op operationeel niveau. Oftewel, nog niet bij de professionals die in direct contact staan met de gezinnen die je wilt bereiken.”

Dus dat is de uitdaging: hoe leg je overal die lijnen, hoe hou je elkaar op de hoogte, hoe stem je goed af? Om hier met elkaar aan te werken, worden er geen aparte overleggen georganiseerd, maar is besloten om de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid te integreren in de brede aanpak geletterdheid, waar al regelmatig overleggen voor gepland stonden. “We hoefden het met onze partners niet uitgebreid te hebben over hoe belangrijk het thema zelf was. Daar waren de meesten zich wel van bewust. De uitdaging zit in die andere aspecten. Daar is nog wel veel nodig,” zegt Nynke.

‘Het is belangrijk dat professionals de Gezinsaanpak zien als een onderdeel van hun taken en werkprocessen.’

Maarten Keppel, projectcoördinator en senior adviseur media- & taaleducatie bij Stadkamer Zwolle

Maarten vult aan: “De komende tijd willen we ook de effecten van alle activiteiten en diensten beter in beeld brengen zodat we beter zien waar nog winst te behalen is. Wat we dus al wel weten is dat we nog meer willen doen voor de professional. Wat we nog niet weten is: hoe lopen al die lijntjes nu, bijvoorbeeld op wijk- of zelfs schoolniveau, welke organisaties werken operationeel samen en waarom en welke thema’s doen ze samen? Wat gebeurt er nog niet en zijn er nog kansen? Daar willen we meer mee aan de slag.”

Niks nieuws

Door het perspectief van de Gezinsaanpak onderdeel te laten worden van de brede aanpak geletterdheid, wordt eraan gewerkt dat professionals beter van elkaars werk op de hoogte zijn, dat ze elkaar makkelijker weten te vinden en daardoor eenvoudiger mensen kunnen doorverwijzen. Bestaande verbindingen worden versterkt en nieuwe worden gelegd. Nieuwe activiteiten organiseren staat voorlopig niet op de agenda.

“We zien hoeveel er al gebeurt,” zegt Maarten. “Wat er mist is niet een nieuwe activiteit, maar een verbinding tussen activiteiten die er al zijn. Mochten we toch nog een hiaat tegenkomen, dan zouden we dat vanuit gezamenlijkheid misschien kunnen vullen. Maar je kunt niet alles oplossen met weer een activiteit.”

Maarten geeft een voorbeeld: “Onlangs is in Zwolle een aantal brugfunctionarissen (zie kader) gestart met als doel de behoefte van ouders te koppelen aan dienstverlening. Uiteindelijk is dit weer in het belang van de kinderen. Vanuit de Gezinsaanpak gedacht leek het mij heel relevant om met deze brugfunctionarissen om tafel te gaan. Dus ik heb onlangs met een collega van het Taalpunt verkend wat deze brugfunctionarissen doen en weten om te kijken hoe we elkaar kunnen versterken. Uit dat gesprek bleek dat ze onvoldoende op de hoogte zijn van het Taalpunt. Zoiets los je niet op door vanuit het Taalpunt nóg meer activiteiten te organiseren.

Door een verbinding te maken met de brugfunctionarissen, weten zij nu wie ze moeten bellen als er een vraag komt rond taalontwikkeling.”

Een **brugfunctionaris** ondersteunt schoolteams bij het leggen van een verbinding met leerlingen waar het niet zo goed mee gaat en hun ouders. De taak van de brugfunctionaris is vooral om problemen in een vroeg stadium te signaleren, zodat er op een laagdrempelige manier naar oplossingen kan worden gezocht. De brugfunctionaris is zelf geen zorgverlener, maar verbindt gezinnen en scholen met de juiste instanties.

De rolverdeling

Binnen een Gezinsaanpak werken altijd meerdere partners samen, met vrijwel altijd een belangrijke plek voor de bibliotheek en de gemeente. Hoe zijn de rollen in Zwolle verdeeld? “De regie ligt bij ons, terwijl de inhoud bij Stadkamer en bij het veld ligt,” geeft Nynke aan. “Binnen de gemeente werk ik veel samen met mijn collega van basisvaardigheden, maar ook met die van onderwijs en jeugd. Naar buiten toe kun je als gemeente faciliteren, verbinden en middelen beschikbaar stellen. Vanuit de gemeente initiëren we vaak overleggen over de Gezinsaanpak. De bibliotheek en de gemeente hebben verschillende rollen, maar we trekken wel veel samen op.”

Maarten vult aan: “De rol van de gemeente is om een bepaalde richting te geven en te toetsen aan wettelijke kaders. Omdat we vanuit de bibliotheek dichter op het werkveld zitten, kunnen we ook makkelijker de operationele lijnen zien, waar het goed bij elkaar komt en waar nog gebreken zitten. Zo vullen we elkaar aan als gemeente en bibliotheek. Onze gesprekken gaan over wat we zien in het veld, wat we moeten aanpassen en waar er iets meer of juist iets minder nodig is. En als er meer nodig is, of er dan middelen beschikbaar zijn.

Onze lijnen zijn kort en dat is heel prettig. En dat is volgens mij ook nodig om het goed aan te pakken.”

Werken vanuit je opdracht

In Zwolle ligt de focus van de Gezinsaanpak dus vooral op het netwerk van professionals en lijkt er vooralsnog weinig noodzaak nieuwe activiteiten op te zetten. Maar ook het ondersteunen en koppelen van professionals kost tijd en dus geld. Hoe is dat financiële plaatje geregeld?

“Voor ons als gemeente is het onderdeel van het takenpakket,” vertelt Nynke, “maar dat hebben we nog niet als zodanig vastgelegd met partners. Dat is wel iets dat we nog moeten onderzoeken.”

“Tijdens de deelname aan het landelijke project hadden we extra middelen om bijvoorbeeld te werken aan het opstellen van een Verandertheorie,” zegt Maarten, “maar nu moet onze inzet uit onze reguliere financiering komen. De visie op de Gezinsaanpak en de Verandertheorie die we hebben gemaakt, helpen om kritisch te blijven kijken naar onze activiteiten en werkzaamheden. De Gezinsaanpak is al verweven met een groot deel van onze reguliere activiteiten en werkzaamheden. We zullen samen met de partners moeten onderzoeken en afstemmen wat nodig is om ons hierin verder te ontwikkelen. Hiervoor is ook tijd nodig.”

Ambities

“Voor mij is er wel de ambitie dat we met al die partners in de stad waar we al mee samenwerken op dit thema, echt de schouders eronder zetten. Elk van ons vanuit zijn eigen rol,” geeft Maarten aan. “Dat zou ook mijn advies zijn aan collega’s in andere gemeenten: denk zo nu en dan wat groter. Dat mag best. Wat wil je voor je stad? En dan vanuit daar kleine stapjes maken en zo de Verandertheorie in beweging zetten.”

“In lijn daarmee zou ik nog willen toevoegen: zoek partners op waar je al een fijne samenwerking mee hebt, want op die manier krijgt het energie,” vult Nynke aan. “En net als Maarten zegt: begin klein, maar wel met ambitie. Hobbels horen erbij. Je denkt altijd dat het sneller kan, maar die hobbels zorgen juist voor nieuwe inzichten. Dat is geen verspilde tijd. Neem die tijd!”

‘De ambitie is om met al die partners in de stad waar we al mee samenwerken op dit thema echt de schouders eronder zetten, elk van ons vanuit zijn eigen rol.’

Maarten Keppel, projectcoördinator en senior adviseur media- & taaleducatie bij Stadkamer, de bibliotheek

‘Voor ons was het eigenlijk heel voor de hand liggend om over de gemeentegrenzen heen te kijken, want dat is ook de blik van veel partners.’

Miriam Jennekens, medewerker beleid en innovatie bij SCHUNCK

4. Heerlen

‘We zijn de boel bij elkaar aan mozaïeken’

De regio Zuid-Limburg vormt een schiereiland, waar België in het westen en Duitsland in het oosten tegen de grenzen klotsen. Het smalste stukje Nederland, gelegen tussen Born en Susteren, is minder dan vijf kilometer breed, maar weet Zuid-Limburg nog net binnenboord te houden.

Deze specifieke ligging bakent de regio af en maakt dat de Zuid-Limburgers vanzelfsprekend op elkaar zijn aangewezen. Kwesties die spelen in deze regio worden daarom vaak op regioniveau aangepakt. Dat geldt ook voor de problematiek waar de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid op focust.

Voordat we gaan kijken naar die regionale samenwerking, zoomen we in op één specifieke gemeente: Heerlen, waar het allemaal begon.

Een Kansrijke Start

In 2018 werd vanuit het Rijk het landelijke actieprogramma Kansrijke Start gelanceerd. Het doel hiervan was de lokale samenwerking van partners rond kwetsbare gezinnen te versterken en ouders meer ondersteuning te bieden bij de zorg voor hun kinderen in de eerste 1000 dagen.

In Heerlen pakten ze dit programma meteen op, als een van de eersten in Nederland. SCHUNCK, de bibliotheek in Heerlen, werd door de gemeente gevraagd ook mee te doen; een bijzondere stap, omdat er bij Kansrijke Start aanvankelijk geen expliciete aandacht was voor de taalontwikkeling van kinderen.

Miriam Jennekens, werkzaam binnen SCHUNCK op het gebied van beleid en innovatie, schoof aan namens de bibliotheek. “Ik had meteen door dat ik

aan tafel zat met interessante partijen: de gemeente natuurlijk en verder onder andere kraamzorg, geboortezorg, de Jeugdgezondheidszorg (JGZ), welzijnswerk, jongerenwerk, eigenlijk alle partners uit de keten van -9 maanden tot twee jaar. Vanuit de bibliotheek konden wij een bijdrage leveren als het ging om de rol die ouders spelen bij de taalontwikkeling van kinderen.”

Bij mensen thuis

In dezelfde periode realiseerden ze zich bij SCHUNCK dat, hoewel er veel mensen over de vloer kwamen in de bibliotheek, de meest kwetsbare gezinnen daar vrijwel nooit tussen zaten. Hoe kun je hen dan toch bereiken en beter ondersteunen dan tot dan toe was gelukt met het bestaande aanbod? Om meer inzicht te krijgen, gingen medewerkers van verschillende afdelingen van de bibliotheek in gesprek met gezinnen die hadden meegedaan met de VoorleesExpress.

Uit deze ontmoetingen bleek dat er nog allerlei onbeantwoorde taalvragen bestonden bij de ouders: ‘ik vind het moeilijk om het dagelijkse voorlezen vol te houden’, ‘ik wil mijn kind helpen bij het huiswerk maar ik snap het zelf niet zo goed’, ‘ik zou mijn rijbewijs wel willen halen maar ik weet niet hoe ik dit moet aanpakken’, enzovoorts.

“We zijn toen gestart om deze vragen op te pakken met de gezinnen,” zegt Miriam. “Al koffiedrinkend bij mensen thuis, konden we rustig kennismaken, praten over taal en lezen, over hoe het voor ouders zelf vroeger was. Vertrouwen opbouwen.”

Zo leerden ze bij de bibliotheek welke taalvragen er leefden bij deze gezinnen én hoe deze konden worden beantwoord.

Intensieve aanpak

Achter de voordeur komen als bibliotheek? Dat is nogal ongebruikelijk. Toch werkt het wel, ziet Miriam: “De gezinnen waar we over de vloer komen hebben vaak negatieve ervaringen opgedaan met instanties. Maar niet met de bibliotheek. Onze bezoeken zijn geen voorwaarde voor iets, zoals het behouden van een uitkering. Dat maakt een verschil. Zo ontstaat een ontspannen sfeer om samen met ouder en kind te werken aan taal. Daarbij staat het plezier voorop waardoor een positieve ouder-kind interactie ontstaat en ouders zich gesterkt voelen in hun rol als opvoeder. Natuurlijk sluiten we onze ogen niet voor wat we verder zien en horen. We kunnen eventuele problemen bespreekbaar maken en aan de ouders vragen of ze al hulp hebben of dat graag zouden willen. Als dat laatste het geval is, dan nemen we samen met hen contact op met de relevante instantie.”

De lokale partners waar de bibliotheek naar doorverwijst, zoals welzijnswerk, de JGZ en verpleegkundigen, verwijzen op hun beurt ook weer gezinnen naar de trajecten van de bibliotheek. Er is dus een stevig netwerk ontstaan rond de gezinsaanpak in het algemeen en de maatwerktrajecten in het bijzonder. Want de maatwerktrajecten maken intussen onderdeel uit van de Heerlense gezinsaanpak (of “gezinsgericht werken aan taal” zoals ze het in Heerlen noemen). De hele aanpak omvat onder meer de VoorleesExpress, BoekStartcoach en bijeenkomsten voor ouders zoals mamacafé's. Daarnaast is er ook aandacht voor bewustwording van professionals die werken met deze groepen.

Van dit aanbod binnen deze gezinsaanpak zijn de maatwerktrajecten verreweg het meest arbeidsintensief. “Bij de gezinnen die we zo helpen kan het eigenlijk niet anders dan arbeidsintensief,” zegt Tanja Seldenthuis, beleidsmedewerker volwassenenonderwijs bij de gemeente Heerlen.

“Als we er hiermee voor kunnen zorgen dat kinderen toch taliger op de basisschool komen, vinden we dat de moeite waard.”

Gezinsaanpak breekt verkokering

De gezinsaanpak in Heerlen stond al stevig toen het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid om de hoek kwam kijken. SCHUNCK en de gemeente besloten er samen aan deel te nemen. Tanja was de afgevaardigde van de gemeente. “SCHUNCK deed de uitvoering van de gezinsaanpak al heel goed,” geeft zij aan. “Het was vooral een kwestie van kijken hoe we als gemeente de regierol konden oppakken, zonder te tornen aan de positie van SCHUNCK. Daarom hebben we een Verandertheorie gemaakt die vooral focuste op het proces en de rollen, zodat we dat allemaal scherp kregen. Als je als gemeente de regierol pakt, moet je het beleid wel kunnen verantwoorden. Daarom moet duidelijk zijn hoe de verhoudingen liggen.”

‘Als je als gemeente de regierol pakt, moet je het beleid wel kunnen verantwoorden. Daarom moet duidelijk zijn hoe de verhoudingen liggen.’

Tanja Seldenthuis, beleidsmedewerker volwassenenonderwijs bij gemeente Heerlen

“Het is heel belangrijk om met onze bestuurders in gesprek te gaan en te blijven,” vindt Tanja. “De wethouder voor jeugd en de wethouder voor onderwijs en cultuur gaan over de beleidsterreinen die voor de Gezinsaanpak het meest relevant zijn. Om hen goed op de hoogte te houden, praten we hen twee keer per jaar uitgebreid bij.”

Omdat SCHUNCK de gezinsaanpak al goed voor elkaar had, zou de gemeente zonder het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid waarschijnlijk de regierol niet hebben gepakt, geeft Tanja aan. “Maar we zijn blij dat we hebben meegedaan aan het project, want hierdoor hebben we binnen de gemeentelijke organisatie de verkokering weten aan te pakken.”

En dat was geen overbodige luxe, vertelt Tanja. “Ik heb in dat eerste jaar gezien hoe de collega die met Kansrijke Start bezig was veel interesse had in hoe de VVE werkte en andersom. Als je toevallig onder een andere teamleider zit, heb je niet altijd door dat de wereld van de één raakt aan de wereld van de ander. Dat is intussen echt veranderd. We kijken nu hoe we elkaars beleidsterrein kunnen versterken en hoe we alles logisch op elkaar kunnen laten aansluiten. Dat heeft ook consequenties voor ons beleid. De doorgaande lijnen zijn veel duidelijker geworden, waardoor we bepaalde groepen die normaal onder de radar bleven vaker weten te bereiken.”

Omdat Tanja het volwassenenonderwijs in haar portefeuille heeft en daar de Gezinsaanpak voor een deel uit wordt gefinancierd, werd zij de contactpersoon binnen de gemeente. Tanja en haar collega's van andere beleidsterreinen komen sindsdien meerdere keren per jaar bij elkaar, met name rond de voorbereiding en de verantwoording van de begroting. De bibliotheek sluit ook aan bij deze afspraken.

De positie van de gemeente

Wanneer de gemeente de regierol pakt, heeft dat niet alleen een positief effect op de stroomlijning van beleid en afstemming van verschillende domeinen binnen de gemeente. De gemeente heeft ook een unieke positie om de Gezinsaanpak duurzaam in goede banen te leiden, meent Tanja: “Wij hebben een sterke bibliotheek. Wat dat betreft

zou ik het kunnen loslaten, dan komt het ook goed. Maar dat heeft ook veel te maken met de personen die er nu zitten. Door de gemeente een stevige rol te geven, laat je het minder van individuen afhangen. Bovendien wordt de regisserende rol van de gemeente door lokale partijen als natuurlijk gezien. Daardoor is het makkelijker om partijen bij elkaar te brengen, ook omdat je als gemeente vaak de subsidieverstrekker bent. Als een bibliotheek zelf moeite heeft om een bepaalde partij te overtuigen, kan de gemeente daar een positieve rol in spelen.”

Taalrijke Start Parkstad

Terwijl de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid vorm begon te krijgen, meldde Taalschatten (zie kader) zich bij de gemeente met het idee in Heerlen een bewustwordingscampagne op te zetten. De gemeente gaf aan dat de bibliotheek al een mooi programma had op dit gebied, dus stelde ze voor met z'n allen om tafel te gaan.

Taalschatten is een initiatief van number 5 foundation in samenwerking met Tilburg University en Stichting Lezen en Schrijven. Het doel van Taalschatten is om alle kinderen met een goed taalniveau aan de basisschool te laten beginnen. Er is een toolkit voor ouders, professionals, netwerken en gemeenten. En er zijn communicatiematerialen die hierbij ondersteunen.

“Toen we met elkaar in gesprek gingen bleek dat we prima aanvullend konden werken,” vertelt Miriam. “Al snel zijn we gaan kijken of we het ook breder konden trekken dan Heerlen. We hebben ons toen gericht op het bestuurlijk samenwerkingsverband van zeven gemeenten dat we al hadden: Parkstad.”

Dat was ook het moment dat Trendbreuk Zuid-Limburg aanschoof. Trendbreuk is gericht op het verminderen van de gezondheidsachterstanden van inwoners in heel Zuid-Limburg. Omdat daarbinnen de focus ook ligt op de impact van de intergenerationele overdracht van problemen, was het een logische partner voor de Gezinsaanpak.

“Voor ons was het vanzelfsprekend om aan te sluiten,” vertelt Rianne Vleugels, beleidsmedewerker GGDZL/Trendbreuk. “In de regio Parkstad ligt een mooi netwerk van partners rond Kansrijke Start. En hoewel de focus daarvan vooral bij de gezondheidsaspecten in de eerste 1000 dagen ligt, is ook de taalontwikkeling in die periode heel belangrijk. Vanuit Trendbreuk hebben we samen met SCHUNCK, de andere bibliotheken in Parkstad en Taalschatten een plan gemaakt waarin taal en die eerste 1000 dagen samenkwamen.”

Zo ontstond het plan Taalrijke Start Parkstad. De kern van dit plan was driedelig, beginnend bij het werken aan de bewustwording van professionals en ouders als het gaat om de rol van ouders in de taalontwikkeling van hun kind. Met name op dit onderdeel speelt Taalschatten met haar communicatieaanpak een belangrijke rol. Daarnaast wordt het aanbod van de drie bibliotheken in Parkstad op het gebied van de Gezinsaanpak, uniform gemaakt.

Het derde onderdeel bestaat uit vroegsignalering en ondersteuning op maat. Een belangrijk element bij de vroegsignalering was het gebruiken van de tot dan toe onbenutte wachttijd tussen het moment van een VVE-indicatie, wanneer kinderen 14 maanden oud zijn, en de start van het VVE-programma bij 24 maanden. Er lopen pilots met het consultatiebureau waarbij, op vrijwillige basis, de bibliotheek contact kan opnemen met een gezin wanneer een kind een VVE-indicatie krijgt. De bibliotheek kan dan de jeugdbibliotheek, groepsactiviteiten voor de allerkleinsten, BoekStart en VoorleesExpress

inzetten. Als er daarnaast behoefte is (en lokaal budget voorhanden), wordt er aan kwetsbare gezinnen maatwerk geleverd, naar het voorbeeld van SCHUNCK.

De samenwerking van Taalrijke Start Parkstad bestaat uit de zeven gemeenten uit de regio Parkstad, alle partners van de coalitie Kansrijke Start, alle bibliotheken in die regio, en niet te vergeten Taalschatten en Trendbreuk.

Optillen naar Zuid-Limburg

Toen het plan voor Taalrijke Start Parkstad bijna klaar was, schoof Tanja ook aan. We kenden haar al als de contactpersoon bij de gemeente Heerlen voor de Gezinsaanpak, maar Tanja draagt ook de pet van contactambtenaar voor het volwassenenonderwijs in de regio Zuid-Limburg, waarvan Heerlen de contactgemeente is (zie kader).

De aanpak basisvaardigheden is in Nederland verbonden aan regio's voor het volwassenenonderwijs in het kader van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Binnen zo'n regio maken de gemeenten samen een regioplan voor de aanpak basisvaardigheden en het aanbod volwassenenonderwijs. Elke regio heeft **een contactgemeente** die het regioplan en de verdeling van de gelden vanuit de WEB coördineert.

“Door mijn verschillende petten, kon ik de lijn leggen tussen de aanpak in Parkstad en het regioplan dat we in Zuid-Limburg op dat moment aan het maken waren,” legt Tanja uit. “Aan de bestuurders in de gemeenten in die regio stelden we voor om de aanpak van Taalrijke Start Parkstad ook een plek te geven in de Gezinsaanpak en dit met de naam

‘basisvaardigheden en gezin’ onder te brengen in het regioplan basisvaardigheden. Onderdeel van dit voorstel was om hier 10% van het WEB-budget aan te besteden, met de bibliotheken als uitvoerende partij.”

Deze strategische zet kon veel impact hebben, zowel inhoudelijk als financieel, vertelt Tanja. “Het voorstel hield in dat voor een periode van zes jaar, alle bibliotheken in Zuid-Limburg budget zouden krijgen ter ondersteuning van hun uitvoering van Taalrijke Start als onderdeel van de Gezinsaanpak. Het precieze budget zou voor elke bibliotheek weer anders zijn, onder andere door verschillen in de omvang van het werkgebied van de bibliotheken. Dit betekent dat de ene bibliotheek alleen aan bewustwording kan werken, terwijl de andere meer kan bieden, zoals groepsactiviteiten en maatwerk voor kwetsbare gezinnen. Maar de uitgangspunten voor de aanpak zijn overal hetzelfde.”

Het voorstel werd voorgelegd. Alle zestien gemeenten in de regio Zuid-Limburg gingen akkoord.

Een unieke situatie

Dat een hele regio de Gezinsaanpak omarmt, is bijzonder. “Het helpt natuurlijk dat ik op alle drie de niveaus betrokken ben, zowel lokaal, als subregionaal en regionaal,” zegt Tanja. “Bovendien hebben we een vrij gecentraliseerde manier van werken rondom het WEB-budget, waarbij Heerlen de contactgemeente is en er ook veel vanuit Heerlen wordt gecoördineerd. Het is dan makkelijker om verbindingen te leggen.” Maar dat is niet het hele verhaal, volgens Miriam. “Tanja heeft het ook gewoon goed voorbereid. Ze heeft gezorgd dat iedereen voldoende informatie kreeg en zag hoe zinvol het is. Omdat de gemeenten allemaal goed op de hoogte waren, was het eigenlijk een vanzelfsprekende stap voor hen om aan te sluiten.”

“Daar komt nog bij,” vervolgt Miriam, “dat bovenlokaal werken soms logischer is. Veel belangrijke partners voor de Gezinsaanpak, zoals de GGD/JGZ, werken niet in maar één gemeente. Zij zijn op regionaal niveau georganiseerd en voor hen is een regionale aanpak vaak handiger dan voor elke gemeente ander beleid te moeten maken.

Voor ons was het dus eigenlijk heel voor de hand liggend om over de gemeentegrenzen heen te kijken, want dat is ook de blik van veel partners.” Maar zelfs als het logisch is, gaat samenwerken nog niet vanzelf. “Er is in Zuid-Limburg flink geïnvesteerd in deze samenwerking,” zegt Rianne. “Door het verhaal te blijven delen en herhalen kun je steeds meer mensen en organisaties meekrijgen, maar dat gaat vaak niet in één keer.”

‘Door het verhaal te blijven delen en herhalen kun je steeds meer mensen en organisaties meekrijgen, maar dat gaat vaak niet in één keer.’

Rianne Vleugels, beleidsmedewerker GGDZL/Trendbreuk

“Als je samenwerkt moet je soms ook het tempo van de ander aanhouden,” meent Miriam. “Dus wij nemen de tijd en voeren het gesprek met elkaar. Open en eerlijk, ook al schuurt het soms een beetje.”

Tanja beaamt dit: “We zijn de boel bij elkaar aan het mozaïeken, met stukjes die er al lagen. Zo word je steeds krachtiger. Maar begin gewoon klein. Zo zijn wij ook begonnen.”

5. Samenwerking en rolverdeling

Het zal intussen duidelijk zijn dat de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid niet in de eerste plaats gaat om het opzetten van nieuwe activiteiten en projecten. Een belangrijk uitgangspunt is juist het verbinden van wat er al is tot een netwerk van partijen die goed op elkaar zijn ingespeeld en het organiseren van een fijnmazig aanbod dat naadloos op elkaar aansluit.

Om dit te kunnen bereiken is een stevige en blijvende aansturing nodig. De gemeente is hiervoor de aangewezen partij. In dit hoofdstuk staan we nog even kort stil bij deze rol, maar kijken we vooral ook naar de rollen die zijn weggelegd voor een aantal andere partijen. Daarnaast kijken we naar de mogelijkheid om vanuit het netwerk van de Gezinsaanpak aan te sluiten op het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV). Maar we beginnen met een paar algemene punten over samenwerken binnen de Gezinsaanpak.

De kunst van het samenwerken

De gemeente is vanzelfsprekend niet de enige partij die nodig is om van de Gezinsaanpak een succes te maken. De Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid kenmerkt zich juist door een samenwerking van verschillende partijen.

Een succesvolle samenwerking betekent onder meer dat voor alle betrokken partners de rollen, taken en verantwoordelijkheden heel duidelijk zijn. In de loop van een samenwerking kan hier het een en ander in verschuiven. Dat is zelfs vrij logisch wanneer omstandigheden veranderen of nieuwe partijen aansluiten. Daarom is het van belang blijvend aandacht te schenken aan de afspraken die zijn gemaakt en deze waar nodig ook bij te stellen, zodat alle partners weten wat er van hen wordt verwacht.

Een ander belangrijk element is het tempo waarop een samenwerking wordt opgebouwd. Ga je te snel of doe je te veel aannames, dan loop je het risico dat partners niet goed aanhaken of onderweg weer loslaten. Starten met een beperkt aantal partijen die samen de kernpartners vormen, geeft een stevige basis om verder op te bouwen. In de loop van de tijd kunnen andere partners aansluiten of kunnen de kernpartners aansluiten bij bestaande netwerken.

Ook kun je ervoor kiezen de aanpak niet meteen in het hele werkgebied van een gemeente uit te rollen, maar te beginnen in een wijk of buurt. Zeker in grotere gemeenten is dit aan te raden. Bovendien kun je je in het begin richten op een (beperkt) aantal doelgroepen. Klein beginnen heeft niet alleen als voordeel dat het behapbaarder is, maar ook dat de opgedane ervaring kan worden gebruikt wanneer de aanpak wordt uitgebouwd. Zo werk je continu aan het verbeteren van je eigen proces. Het interview met Heerlen, waar de samenwerking inmiddels is uitgebreid tot de hele regio, laat zien dat klein beginnen de juiste weg is, hoe groot je ambitie ook is.

De gemeente pakt de regie

Het voornaamste doel van het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid is het versterken van de gemeentelijke rol binnen de lokale gezinsaanpak. En dat is niet voor niets. De gemeente is onmisbaar in dit geheel, ook als er al veel gebeurt op het vlak van de gezinsaanpak.

De gemeente is de enige lokale partij die in de gelegenheid is om een gezamenlijke gemeentelijke beleidsagenda op te stellen en duurzame financiering te organiseren. Ook heeft de gemeente de beste papieren als het gaat om het structureren van samenwerking en het stroomlijnen van beleid en uitvoering. Dit doet ze door de randvoorwaarden

te scheppen die ervoor zorgen dat initiatieven elkaar niet overlappen, maar versterken.

Het is hierbij belangrijk om nogmaals te benoemen dat ook binnen de gemeentelijke organisatie vaak nog een wereld te winnen is als het gaat om interne samenwerking tussen beleidsterreinen die belangrijk zijn voor de Gezinsaanpak. Wanneer het contact tussen ambtenaren van verschillende afdelingen nauwer wordt, kan beleid en de uitvoering daarvan beter op elkaar worden afgestemd en aangesloten. Dat zorgt voor meer samenhang in het beleid en de uitvoering daarvan door de gemeente én de lokale partners, wat uiteindelijk leidt tot een betere en toegankelijke ondersteuning voor gezinnen.

De bibliotheek als logische kernpartner

Veel bibliotheken werken al heel wat jaren aan de gezinsaanpak in samenwerking met partners uit hun lokale omgeving, ook als gemeenten hier (nog) niet de regie op voeren. Dat de bibliotheek de gezinsaanpak heeft opgepakt is niet verwonderlijk: bibliotheken hadden al expertise op het gebied van leesbevordering voor kinderen en jongeren, laagdrempelige taalondersteuning voor volwassenen en de rol die ouders spelen bij de taalontwikkeling van hun kind.

En niet alleen de inhoudelijke expertise, maar ook de programmatische aanpak en landelijke en regionale samenwerking van bibliotheken op al deze terreinen is enorm sterk. Overal in Nederland werken bibliotheken samen met consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties en scholen door de wijdverspreide inzet van (voor)leesprogramma's zoals de BoekStartcoach, BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek op school. Via deze programma's worden al veel kinderen, ouders en professionals bereikt.

Ook op het gebied van basisvaardigheden speelt de bibliotheek vaak een centrale rol binnen gemeenten. Zij organiseert in samenwerking met partners, zoals welzijnsorganisaties en taalaanbieders, aanbod voor volwassenen. Dit krijgt een plek in bibliotheekvestigingen zelf, maar ook op andere locaties in een gemeente, zoals in kwetsbare wijken.

In veel gemeenten zijn bibliotheken dus al begonnen met een gezinsgerichte benadering van geletterdheid waarbij ze binnen hun eigen organisatie en daarbuiten expertise en activiteiten aan elkaar verbinden. Bovendien zijn er diverse interventies gericht op het gezin ontwikkeld door bibliotheken.

Bij het vormgeven van de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid is het dan ook belangrijk de rol en taken van de bibliotheek hierin goed te verankeren. Dat geldt ook voor de rol van andere betrokken partners. Dit betekent dat de gemeente alert moet zijn op de onderlinge verhoudingen: ook als een bibliotheek al heel actief is op het gebied van de gezinsaanpak, is het zaak om als gemeente een stevige positie in te nemen en juist vanuit haar regierol de bibliotheek in stelling te brengen. Dan kunnen beide partijen doen waar ze in de kern voor zijn.

Aansluiten bij het NPLV

De Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid staat niet op zichzelf, maar sluit inhoudelijk nauw aan bij bredere beleidsopgaven op terreinen als kansengelijkheid en armoedebestrijding. Daarom is het goed om te kijken naar verbindingen met andere netwerken en programma's. Een mogelijke link is die met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV), waarin gemeenten, rijksoverheid en maatschappelijke organisaties samenwerken om de leefbaarheid in kwetsbare wijken structureel te verbeteren.

In veel wijken waar het NPLV wordt uitgevoerd, komt taalproblematiek voor in combinatie met andere kwesties die kenmerkend zijn voor NPLV-wijken, zoals werkloosheid, schulden of gezondheidsachterstanden. In sommige lokale varianten van het NPLV is al veel aandacht voor taal, terwijl dat in andere lokale toepassingen minder is of zelfs ontbreekt. Ook waar taal al wel in het vizier is, is de intergenerationele component bij het ontstaan van taalproblemen nog niet altijd goed in beeld. Bij andere problematiek, zoals gezondheid, wordt die intergenerationele factor al wel meegenomen in de aanpak.

Er zijn dus vaak al meerdere voor de hand liggende aanknopingspunten binnen het NPLV om vanuit de Gezinsaanpak bij aan te haken. Voor gemeenten die al onderdeel zijn van het NPLV kan het dan ook de moeite waard zijn om te kijken of de Gezinsaanpak een aanvulling kan vormen op wat er verder al gebeurt binnen het programma. Gemeente Rotterdam laat zien dat daar mooie kansen liggen. Ook in wijken waar het NPLV niet actief is maar wel vergelijkbare problematiek speelt, kunnen er logische aanknopingspunten zijn voor een samenwerking tussen de Gezinsaanpak en initiatieven gericht op leefbaarheid en veiligheid.

Adviseurs van Stichting Lezen en Schrijven houden de boel scherp

Gedurende de projectperiode hebben adviseurs van Stichting Lezen en Schrijven een belangrijke rol gespeeld bij het ondersteunen van de lokale partners bij het implementeren van de werkwijze in hun gemeente. De afronding van het landelijke project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid betekent echter geen einde van de betrokkenheid van Stichting Lezen en Schrijven. Vanuit hun regionale ondersteuningsrol op het gebied van de integrale aanpak basisvaardigheden adviseren zij ook bij het gezinsgericht werken aan taal. Voor de gemeente is de regionale adviseur van Stichting Lezen en Schrijven dus ook op het vlak van de Gezinsaanpak een belangrijke bondgenoot.

6. Stappenplan en kennisbank

Hoe logisch en waardevol het ook is om met de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid aan de slag te gaan, het valt niet allemaal automatisch op z'n plek. Dit blijkt ook uit de interviews met de gemeenten Rotterdam, Zwolle en Heerlen. De aanpak opzetten en verder ontwikkelen vraagt om een investering in de vorm van aandacht, tijd en middelen. Gelukkig is er door het project Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid al veel kennis verzameld en veel ervaring opgedaan, zodat wie nu aan de slag wil, het wiel niet opnieuw hoeft uit te vinden.

In dit hoofdstuk kijken we naar de belangrijkste handvatten die zijn ontwikkeld: het stappenplan, de kennisbank, de monitor en de praktijkvoorbeelden. Maar voordat we daaraan beginnen, staan we kort stil bij twee belangrijke punten die aandacht verdienen bij het opstarten of versterken van de Gezinsaanpak.

Verbinden wat er al is

Zoals duidelijk naar voren komt in de interviews, betekent de Gezinsaanpak niet dat er een volledig nieuw pakket aan activiteiten hoeft te worden opgezet. Ook in het voorbeeld van gemeente Heerlen waar speciaal voor gezinnen nieuw aanbod is ontwikkeld, bestaat de Gezinsaanpak voor een groot deel uit bestaand aanbod.

In elke gemeente is er al veel dat past binnen de Gezinsaanpak, ook als dat nog niet expliciet zo wordt genoemd. Daarom is het goed om bij elke stap in het stappenplan te kijken naar wat er al is. Denk aan kennis over de rol die ouders spelen bij de taalontwikkeling van hun kind, activiteiten die ouders helpen om die taalontwikkeling te stimuleren of een netwerk rond het jonge kind waar veel relevante partners voor de Gezinsaanpak al onderdeel van zijn.

Dat het voor een succesvolle Gezinsaanpak voldoende is om bestaande activiteiten, netwerken, processen en projecten beter op elkaar aan te sluiten, zien we duidelijk bij het voorbeeld van gemeente Zwolle waar de focus niet ligt bij het bedenken van nieuw aanbod, maar bij het ondersteunen en verbinden van professionals die werken met ouders en hun jonge kind. Hier zien we ook dat het leggen van die verbindingen een behoorlijke inspanning vraagt van de betrokken partijen én een goede aansturing van de gemeente.

Aanpassen aan de lokale situatie

Elke gemeente heeft haar eigen specifieke problematiek, mogelijkheden en beperkingen. Er kunnen grote verschillen bestaan in het percentage laaggeletterden, in armoedecijfers of simpelweg in het totale inwoneraantal van een gemeente. In sommige gemeenten wordt gewerkt met nationale actieprogramma's zoals Kansrijke Start of het NPLV, in andere niet. Op de ene plek liggen de kansen voor het oprapen en op de andere plek moet er dieper worden gegraven. In die zin is elke gemeente uniek.

Wat wél overal hetzelfde is: de enorme invloed van ouders op de taalontwikkeling van hun kind. Ook zijn er overal in Nederland kinderen te vinden die om wat voor reden dan ook niet opgroeien in een taalrijke (thuis)omgeving. Dat betekent dat er overal gezinnen waarvoor de Gezinsaanpak echt een verschil kan maken. Er is geen one-size-fits-all oplossing, maar er zijn wel veel handvatten te geven die elke gemeente vervolgens in haar eigen omgeving kan gebruiken op een manier die past bij de lokale situatie.

Stappenplan

Het stappenplan is een hulpmiddel voor gemeenten die aan de slag gaan met de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid.

Op www.gezinsaanpak.nl is een uitgebreide beschrijving te vinden met links naar instrumenten en voorbeelden die helpen om elke stap uit te voeren.

Het stappenplan is bedoeld om houvast te geven, maar vormt geen dwingende mal waarbinnen je moet werken. Het kan zijn dat er in jouw gemeente bepaalde stappen al zijn gezet en je deze stappen dus sneller kunt doorlopen. Soms is het logischer om de volgorde aan te passen of om bepaalde stappen tegelijkertijd uit te voeren. Sowieso zijn veel stappen nooit echt “af”, omdat er bijvoorbeeld steeds weer nieuwe partners aansluiten bij het netwerk rond de Gezinsaanpak waarmee je een aantal stappen wilt herhalen. Kijk dus altijd kritisch naar waar je staat: blijf niet onnodig hangen op een stap, maar sla stappen ook niet te snel over omdat je denkt dat ze niet belangrijk zijn. Voor een succesvolle Gezinsaanpak zijn alle stappen van belang.

Hiernaast lees je de stappen in het kort.

Kennisbank

Via www.gezinsaanpak.nl/kennisbank kom je terecht bij de kennisbank. Binnen vijf thema's is een schat aan informatie en instrumenten te vinden.

- **Netwerk & Beleid:** instrumenten en informatie die helpen bij het maken van gemeentelijk beleid rond de Gezinsaanpak en het opbouwen en aansturen van een netwerk.
- **Financiering:** informatie over de verschillende manieren waarop de Gezinsaanpak kan worden gefinancierd.
- **Vakkennis:** inhoudelijk kennis, praktische vaardigheden en proceskennis die relevant is voor professionals die werken binnen de Gezinsaanpak.
- **Activiteiten:** activiteiten gericht op ouders en/of kinderen die zorgen voor een taalrijke thuisomgeving.
- **Monitoring & Onderzoek:** bestaande monitoringsinstrumenten die passen bij (een beleidsterrein binnen de) Gezinsaanpak. Er is ook een aparte monitor ontwikkeld.

Praktijkvoorbeelden Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid

De interviews met de gemeenten Rotterdam, Zwolle en Heerlen geven een beeld van hoe er in drie verschillende gemeenten is gewerkt aan de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid. Op www.gezinsaanpak.nl/praktijk kun je nog veel meer praktijkvoorbeelden vinden. Deze voorbeelden maken de Gezinsaanpak concreet en laten zien hoe verschillende gemeenten zijn omgegaan met de uitdagingen en kansen die ze tegenkwamen.

1

Stap 1 - Bereid je voor

De basis waarop je de Gezinsaanpak bouwt bestaat uit drie zaken: kennis over het belang van taal in het gezin, bewustzijn over de rol die de gemeente kan spelen bij dit onderwerp en een gevoel van urgentie om met de aanpak aan de slag te gaan.

Als dit fundament robuust is, sta je stevig en kom je het verst. Daarom is het belangrijk dat de kartrekkers binnen de gemeentelijke organisatie voldoende kennis en bewustzijn hebben over (het belang van) de Gezinsaanpak. Dit geldt ook voor vertegenwoordigers van de partijen (vaak de bibliotheek) die vanaf de start nauw samenwerken met de gemeenten, de zogenaamde kernpartners. Daarnaast is het belangrijk inzicht te hebben in de specifieke, lokale problematiek: de relevante cijfers, partijen, netwerken en activiteiten moeten goed in beeld zijn.

2

Stap 2 - Werk aan bewustwording

Binnen de gemeentelijke organisatie zoek je als kartrekker van de Gezinsaanpak je collega's op die werkzaam zijn in de relevante domeinen zoals onderwijs, VVE, jeugdgezondheidszorg, welzijn of armoede. Je kijkt wat zij al weten over de problematiek en neemt hen mee in de urgentie van het onderwerp. Ook kijk je welke aanknopingspunten zij zien voor meer samenwerking en hoe jullie beleidsterreinen beter op elkaar kunnen worden afgestemd.

Buiten de gemeentelijke organisatie zoek je de relevante lokale partners op die werkzaam en ga je met elkaar in gesprek. Waar dat nodig is, werk je aan bewustwording bij partners over het belang van het onderwerp en de Gezinsaanpak of leer je van de ervaring en kennis die er vaak al is.

3

Stap 3 - Werk samen en bouw een netwerk

Vervolgens bespreek je met partners welke behoeften en mogelijkheden er zijn voor samenwerking en hoe zij onderdeel kunnen worden van een netwerk rond de Gezinsaanpak. Het is ook mogelijk om samen met kernpartners aan te sluiten bij een bestaand netwerk, bijvoorbeeld rond VVE of laaggeletterdheid, waar je het gezinsgericht werken een vast onderdeel van de agenda maakt. Samen met deze partners breng je in beeld wat er al bestaat aan activiteiten en projecten die de Gezinsaanpak raken.

4

Stap 4 - Formuleer concrete doelen

Met de partners in je netwerk formuleer je een gezamenlijke visie op de Gezinsaanpak en bepaal je welke doelen daarbij passen. Het moet voor alle betrokken partners helder zijn waar je naar toe wilt werken en waarom. Het is belangrijk hier samen over na te denken, zodat het draagvlak breed en stevig is. Dat vergroot de kans dat doelen worden gehaald.

5

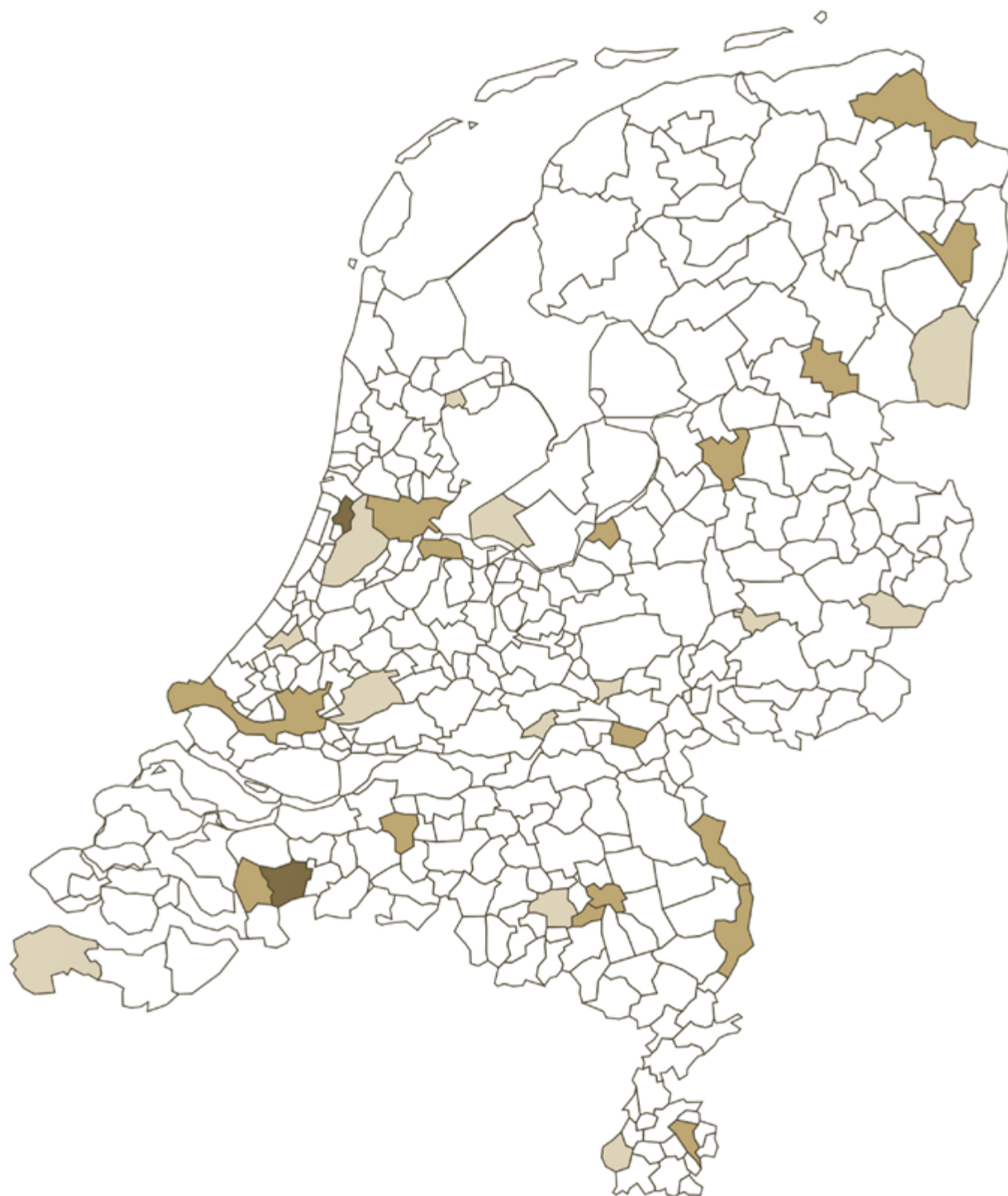
Stap 5 - Bepaal een passende aanpak

Hierna maak je afspraken over hoe je deze doelen wilt bereiken. Het gebruiken van een Verandertheorie zorgt dat doelen en aanpak goed op elkaar aansluiten. Je zorgt ervoor dat alle partners precies weten wat er van ze wordt verwacht qua taken en verantwoordelijkheden.

6

Stap 6 - Maak afspraken over monitoren en bijsturen

Het is belangrijk om goed in beeld te krijgen of de aanpak ook het gewenste effect heeft. Daarom maak je al vanaf het begin van de samenwerking afspraken over op welke manier je gegevens wilt verzamelen en resultaten wilt monitoren. Op die manier kun je in kaart brengen wat de uitkomsten van de Gezinsaanpak zijn en heb je de mogelijkheid om bij te sturen als dat nodig is.

Monitor Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid

Met de Monitor Gezinsaanpak krijgen gemeenten inzicht in hun lokale Gezinsaanpak en hoe deze zich verhoudt tot die van andere gemeenten. De monitor bestaat uit een vragenlijst die jaarlijks door gemeenten wordt ingevuld om ontwikkelingen beter te kunnen volgen.

De volgende onderdelen komen aan bod in de vragenlijst:

1. **Voortgang:** In welke fase van de Gezinsaanpak zitten gemeenten?
2. **Organisatie:** Hoeveel draagvlak is er in de gemeentelijke organisaties voor de Gezinsaanpak? En in hoeverre geven de gemeenten de aanpak integraal vorm?
3. **Doelgroep:** Wat zijn de doelgroepen van de aanpak? Kiezen gemeenten bijvoorbeeld voor een brede aanpak? Of juist voor specifieke wijken of doelgroepen?
4. **Activiteiten:** Hoe organiseren gemeenten de activiteiten? Wie zijn de partners? Wat zijn de locaties van de activiteiten?
5. **Financiering:** Hoe financieren gemeenten de activiteiten?
6. **Interne borging:** Hoe borgen gemeenten de Gezinsaanpak?

De monitor stelt gemeenten in staat om vergelijkingen te maken met gemeenten die ongeveer evenveel inwoners hebben of die vergelijkbare doelgroepen in hun gemeente kennen. Er kunnen vergelijkingen worden gemaakt met buurgemeenten, op provinciaal niveau, op het niveau van de arbeidsmarktregio en met elke willekeurige deelnemende gemeente in Nederland.

Door in de keuken te kijken van andere gemeenten wordt het mogelijk om informatie uit te wisselen tussen gemeenten. Daarmee is de Monitor

Gezinsaanpak ook een instrument voor kennisdeling en professionele verrijking tussen beleidsadviseurs van de verschillende gemeenten.

De komende jaren blijven gemeenten die aan de slag zijn met de Gezinsaanpak de jaarlijkse vragenlijst ontvangen en worden er bijeenkomsten georganiseerd om de monitorresultaten met elkaar te bespreken.

Werk je al met de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid?

Log dan in op www.monitorgezinsaanpak.nl om de gegevens van de deelnemende gemeenten te bekijken. Heb je geen inloggegevens, maar wel interesse in het bekijken van deze gegevens? Neem dan contact op met de regionale adviseurs van Stichting Lezen en Schrijven via www.lezenenschrijven.nl/regionale-adviseurs.

Aan de slag!

Wil je ook aan de slag met de Gemeentelijke Gezinsaanpak Geletterdheid?

Je vindt alle informatie die je nodig hebt op www.gezinsaanpak.nl.

De adviseurs van Stichting Lezen en Schrijven helpen je graag op weg.